

PERFIL HUMÀ I FILOSÒFIC DEL PROFESSOR EUSEBI COLOMER

Francesc TORRALBA ROSELLÓ

1. *Nota introductòria*

No és fàcil d'esbossar el perfil humà d'una persona. Descriure una persona i les seves peculiaritats és molt més difícil que analitzar un conjunt de fenòmens positius i determinar allò que els uneix. La realitat personal és molt més rica que la seva expressió, perquè és, essencialment, misteri i singularitat. La presència d'una persona és indescriptible, és indesxifrable. Cada retina l'absorbeix segons el seu propi diafragma, cada individualitat es forja la seva pròpia imatge. La persona no és monolítica, sinó que canvia i passa per diferents etapes, períodes i circumstàncies personals. Això encara fa més difícil una descripció global, esquemàtica i sintètica de la seva singularitat.

Per això, aquest perfil que esbossem no pretén ser altra cosa que la visió subjectiva de la personalitat i de l'obra del benvolgut professor Eusebi Colomer. Això no vol dir que negligem les impressions i els testimonis d'altres companys, sinó més aviat al contrari, pretén integrar-les i fer-les ressonar en aquest perfil. Tot i això, l'espina dorsal d'aquest esbós és la meua pròpia visió del Dr. Colomer, visió que ve marcada, des de sempre, per una enorme dosi d'admiració i d'estima personal. Penso que la majoria dels seus amics i col·legues, dels seus alumnes i lectors i de tots els qui el coneixen mínimament se sentiran propers al perfil que ara presentem, però segur que voldrien afegir quelcom als meus mots i complementar-los. Suposo que sabran excusar les meves mancances i ponderar la meua bona voluntat. La personalitat i l'obra de Colomer ultrapassen amb escreix el perfil humà i filosòfic que un servidor, amb humilitat, pretén desenvolupar.

En aquesta ocasió, el destí m'ha escollit per portar a terme aquesta empresa i ubicar-la dins d'aquest llibre d'homenatge i de reconeixement públic de l'obra i de la figura del nostre venerable professor. És possible que el mateix Colomer se senti massa encimbellat en aquest esbós. El seu tarannà discret i humil no és propens a homenatges, ni a llibres commemoratius. És dels professors que treballen a la penombra, amb constància, dedicació i diligència. Tot i així les Facultats que han sentit durant anys la seva veu, les seves lliçons i el seu silenci, la Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació de Deusto, la Facultat Eclesiàstica de Filosofia i la Facultat de Teologia de Catalunya han volgut retre-li aquest homenatge com a signe d'agraïment i d'amistat.

No vull ser l'artífex d'una descripció objectiva i freda. Les enciclopèdies i els diccionaris de filosofia ja ens mostren la imatge arxivada i formal del professor Colomer i de la seva extraordinària trajectòria professional. Nascut a Girona l'any 1924, ingressà a la Companyia de Jesús el 1941. Posteriorment es va doctorar en Filosofia i Lletres a la Universitat de Colònia l'any 1957 amb una tesi sobre Ramon Llull i Nicolau de Cusa. Els centres d'interès de la seva obra són diversos i allunyats, la qual cosa li dóna un caràcter universal i complet. Les seves obres més importants reflecteixen aquesta preocupació insistent per la història de les idees a Europa i al nostre país. Entre elles destaquen: *Pierre Teilhard de Chardin, un evolucionisme cristià?* (1961), *Heidegger: Pensament i poesia en l'absència de Déu* (1964), *El pensament de Teilhard de Chardin* (1967), *Església en diàleg* (1967), *Déu, viu o mort?* (1970), *Hombre y Dios al encuentro* (1974), *De la edad media al Renacimiento* (1975) i *El pensamiento alemán de Kant a Heidegger* (1986).

Aquest és el retrat que restarà en la història del nostre país, però no en el cor dels qui el coneixem i l'admirem. Per això, no és la meua intenció reunir les diferents fonts biogràfiques i resseguir fil per randa totes les vicissituds i les publicacions d'una vida centrada en l'estudi, en la filosofia i en el servei a l'Església. Una empresa d'aquest caire ocuparia un volum i una extensió dignes d'una tesi doctoral.

D'altra banda, penso que els objectes poden descriure's distanciantment, però els subjectes no. La realitat personal és misteri i el misteri atrau, aclapara tota l'atenció i desperta l'admiració patètica. Per això, el perfil que dibuixo és intencionadament afectiu i sentimental. És més proper a l'elogi del deixeble, que no pas a l'anàlisi descriptiva que cerca la màxima objectivitat. La filosofia pot resultar àrida, abrupta i fins i tot impersonal, però els grans filòsofs i els grans professors de filosofia desporten interès, admiració i, en alguns casos, veneració. Sobretot si

el professor en qüestió no es limita a catalogar sistemes filosòfics, sinó, com diu I. Kant, a ensenyar a pensar els seus oients.

L'obra i la figura d'E. Colomer destaca per la seva coherència, pel seu rigor metodològic, per la seva laboriositat, però principalment pel seu tarannà pedagògic i explicatiu. Utilitza el seu extraordinari coneixement de la història de les idees per a acompanyar el deixeble en l'acte de pensar.

2. *Una presència afable*

Hi ha una nota que caracteritza plenament el tarannà personal i filosòfic del professor Colomer: és el diàleg. El diàleg és intrínsec a la seva personalitat, a la seva obra i a la seva pròpia *Weltanschauung*. El conreu del diàleg és constant i perenne en el seu magisteri oral i escrit.

La presència física del professor Colomer, la seva expressió facial i la seva gesticulació inviten al diàleg filosòfic. La seva presència és el perfecte mirall del mestre il·lustrat que s'apropa al deixeble per a ajudar-lo i no per a alligonar-lo o retallar la seva intuïció personal. Els seus gestos, el seu caminar, el seu somriure transparent i el ritme de la seva parla són expressions prou eloqüents de la seva personalitat més íntima, són un fidel espill de la seva ànima i del seu *modus essendi*.

La seva visió és la perfecta imatge d'un mestre venerable que porta moltes hores de vol i que coneix amb exactitud els esculls del seu ofici. És de complexió robusta, però camina amb agilitat i rapidesa, exigit sempre per atendre hores d'estudi i de lectura. Es pentina un cabell blanc i desgastat, fruit del pas del temps i de les hores passades davant els llibres. Rere els gruixuts vidres de les ulleres s'amaga una mirada atenta, inofensiva i plena de bonhomia. La seva mirada afable invita a la tertúlia, al dissens, a la conversa informal i a la reflexió seriosa. Té el do d'escoltar abans d'expressar la seva posició o el seu pensament i hom se sent dignament acollit per la seva mirada i pel seu rostre.

Vist de prop, és la imatge fidel del savi que ha realitzat un llarg camí de recerca i d'aprofundiment en contínua elaboració. Respectuós amb tothom i amb totes les tendències, enemic de protagonismes i de lluïments personals. Interessat per tot, insegur en la seva humana saviesa i capficat en els problemes eternals de la història del pensament. Una meditació, però, que no l'aïlla del món, sinó que l'apropa a les persones concretes, als alumnes i deixebles que alcen la mà enmig de l'aula i demanen una explicació, un raonament.

La presència del professor Colomer és una presència plaent, agra-

dable, que inspira tendresa i invita a parlar, a entrar en comunió personal. Parla amb una veu greu, però tènue i afable, sense ampul·lositats, ni formes exagerades, sense altissonàncies, ni sentències *ex cathedra*. Una presència, doncs, definida per la bonhomia, marcada per una actitud de predisposició a servir i ajudar al deixeble o estudiant que demana un aclariment. Una personalitat que es mou en la discreció i en la modèstia, lluny de la temptació altissonant i de la pedanteria dels professors mediocres.

Parla amb serenitat, amb un to de veu fort, però que no imposa, ni espanta. És home de conviccions sòlides, però esmolades amb el pas del temps i la lectura seriosa de centenars de llibres. Les seves afirmacions, les seves tesis, les seves idees i intuïcions neixen i creixen en aquest camp dialògic que és la història del pensament occidental.

3. *Eusebi Colomer, filòsof del diàleg*

Dia-logar, exercitar el *logos* a través de la trobada, de l'amistat i de la relació interpersonal, compartir l'esforç agosarat d'apropar-se a la veritat, des-velar en *koinônia* els misteris de l'ésser: heus aquí el sentit i el motor del magisteri oral d'E. Colomer.

Molt sovint les seves classes es converteixen en una espècie d'àgora atenenca on el debat, la discussió i sobretot la raó dialògica, en el sentit platònic i no habermasià, en són les principals protagonistes. Ningú no està exclòs d'aquest diàleg, sigui quina sigui la seva opció intel·lectual, la seva mentalitat filosòfica, la seva formació o els seus prejudicis. El diàleg oral s'obre a tots els horitzons per aliens que siguin a la seva pròpia concepció del món i de la vida.

El professor invita els seus deixebles a encarar-se amb els grans pensadors, a tutejar-los, a reproduir la seva angoixa i el seu fil argumentatiu. Té el do de convertir els problemes filosòfics en problemes vitals i reals que afecten tot home i tota dona, independentment de la seva condició. A través del seu magisteri oral, el deixeble descobreix que la història de la filosofia no és una summa de dates, de noms i d'abstruses teories, sinó una història plena de vida, d'emocions, d'angoixes i de patiments. Hom s'adona que la història del pensament ensenya, allibera i modula la pròpia personalitat i el propi estil. El deixeble descobreix que la història de la filosofia és la història de la mateixa humanitat, és la història d'uns interrogants eterns que s'hereten de generació en generació i toquen allò més profund i més íntim de la consciència humana.

Les lliçons d'història de la filosofia d'E. Colomer permeten descobrir aquest altre rostre del pensament, el rostre patètic, emotiu, problemàtic i, sobretot, dialògic. Té la virtut de reunir els grans pensadors de tots els temps en una àgora transhistòrica i propiciar entre ells una discussió eterna, una veritable *quaestio disputata* sense treva ni final, oberta a tots els nivells i a tots els fronts. Colomer es fa seva la idea de X. Zubiri, segons el qual fer filosofia és reunir tots els pensadors i propiciar un diàleg sense fi sobre els grans temes de l'existència humana.

A través de l'exposició oral, Colomer guia els seus deixebles cap a aquesta recerca de la veritat a través del diàleg. No aprofita el diàleg per lluir, ni per manifestar la seva erudició, sinó per col·locar l'estudiant en el lloc adequat i en el llenguatge adequat. Colomer té el do de convertir una classe d'història del pensament en una aula viva, dinàmica, farcida d'interrogants i de problemes que s'hereten inercialment al llarg dels temps. En les seves exposicions orals, considera totes les objeccions i crítiques a la postura que està defensant i estableix un diàleg serè i vertical, en el sentit emprat per Ortega y Gasset, amb els grans mestres pensadors d'Occident. Fuig de la crítica instintiva, de l'apologètica epidèrmica i superficial, i s'enfronta als autors i a les qüestions amb seriositat i honestat. La seva enorme erudició i lucidesa li permeten d'encarar-se amb seny i tranquil·litat a les postures més alienes a la seva pròpia filosofia. Aquest caràcter dialògic enriqueix extraordinàriament les seves lliçons i els dóna un valor i una entitat envejable.

Colomer ens ensenya que la filosofia i la història de la filosofia no són dues disciplines diferents, sinó que estan íntimament connexes. Fer filosofia és entrar en diàleg sincrònic amb els grans pensadors de tots els temps per pensar les grans qüestions de tots els temps. Fer història de la filosofia, en canvi, és narrar diacrònicament aquest debat etern amb els grans pensadors sobre les grans qüestions de sempre. En el fons, filosofia i història de la filosofia són dos moments d'un mateix procés, dues cares de la mateixa moneda, la versió sincrònica i la versió diacrònica d'una muntanya d'interrogants sobre el destí i el sentit de l'existència humana.

4. *El diàleg transhistòric*

El diàleg, però, no solament és particularitat del magisteri oral de Colomer, sinó també del seu magisteri escrit. Tot el seu *corpus* és un ric i fructífer diàleg amb pensadors i corrents filosòfics i teològics allunyats històricament i ideològicament de la ment del nostre professor.

Elabora, així, un diàleg transhistòric amb els filòsofs més eminents de la tradició occidental. Tracta de descobrir les seves peculiaritats, les seves aportacions, els seus dubtes i, sobretot, les seves preguntes. La seva intenció primordial és descriure la pregunta filosòfica de cada pensador situant-lo en el context, en la seva època. Pròpiament, la seva funció com a historiador de la filosofia no consisteix en explicar les sentències de cada pensador i el seu *Sitz im Leben*, sinó bàsicament els seus interrogants, les seves inquietuds, el que podríem anomenar la *Frage im Leben*.

A través del diàleg transhistòric, el pensament madura i assoleix la seva plenitud. L'acte de pensar creix de dimensions quan es realitza a la llum de la història i de les seves fites més significatives. Aleshores el pensar no és un acte individual i atzarós, sinó una anella més en la història del pensament, un interrogant més en la cadena de les preguntes sense resposta concloent. La seva dedicació tenaç i esforçada vers la història del pensament no és fruit de la curiositat o de la set d'erudició, sinó de la necessitat de donar forma a un pensament sòlid en continu diàleg amb aquells més allunyats de les seves pròpies coordenades.

Colomer ens ensenya que pensar, des del punt de vista filosòfic, és pensar-en-diàleg. Pensar autònomament, aïlladament del món i dels altres, és còmode i agradable. No hi ha opositors, no hi ha interrogants capciosos que fan replantejar el vector del propi pensar. Pensar-en-diàleg, en canvi, vol dir pensar sota la presència de l'altre, en el sentit levinassià d'alteritat. Significa pensar amb obertura, amb amplitud, amb perspectiva. Vol dir pensar amb personalitat, però assumint el pensar aliè i fent-lo entrar en les pròpies categories. El seu pensament és un pensar vectorial, que es refereix a l'altre i es defineix com a tal sota la mirada de l'altre.

Pensar-en-diàleg vol dir pensar en contínua catarsi interior. Pensar així, només és propi dels filòsofs més eminents. És patrimoni dels filòsofs madurs que coneixen els seus límits i surten de les pròpies categories per a entendre la postura aliena i les seves raons. En aquest sentit, és hereu de la més excelsa tradició dialògica que trobem representada a casa nostra en la figura de Ramon Llull.

Dialogar és, a més a més, un acte arriscat i desafiant, perquè posa en qüestió les pròpies conviccions i les idees més arrelades i sobretot perquè força a pensar, a donar coherència a les pròpies actituds i fa madurar i créixer personalment l'individu. Pensar, com diu Nietzsche, causa vertigen, però pensar-en-diàleg, a més a més de produir vertigen, implica una constant revisió de les pròpies tesis, de les pròpies formulacions i seguretats, i això vol dir que el vertigen es perpetua.

A través del diàleg, el professor Colomer ha esmolat les seves eines de treball i ha perfilat bé les seves pròpies idees i conviccions, ha après a situar-les en el lloc que els correspon i, gràcies a aquest exercici, ha fugit sempre de visions dogmàtiques i excloents. El diàleg uneix les persones, apropa les posicions i, sobretot, confereix una bona dosi de tolerància i d'autocrítica. Ens ensenya que no hi ha autors prohibits, ni pensadors proscrius, *avant la lettre et malgré lui*, sinó que cadascun des de la seva parcel·la històrica aporta una intuïció, una idea que cal desplegar, debatre i, si cal, criticar. Això no vol dir que caigui en una espècie de sincretisme filosòfic i menys encara en un eclecticisme conciliador. És prou lúcida per a evitar aquesta temptació i se sap distanciar raonadament de posicions filosòfiques que ell considera desencertades. Tot i així, el seu dissens és cordial, és serè i pretén recollir allò més positiu i vàlid que té tot filòsof malgrat el profund desacord que, de vegades, expressa.

El diàleg és fructífer, quan és sincer i honest. Quan tracta de comprendre amb seriositat l'interlocutor, quan fuig de les caricatures, de les apologies i de l'esperit rebentador i inquisidor. El diàleg de Colomer és un diàleg obert a tota problemàtica i a tots els pensadors. Aquest diàleg dona consistència, valor i fortalesa al seu propi pensament. La seva filosofia, construïda sota la penombra de la història, és el resultat de successives purificacions i de catarsis personals, és la culminació d'un procés llarg i difícil que sempre resta obert.

5. *El pensar dialògic*

Fa més de vint-i-cinc anys, E. Colomer va publicar un llibre clau per a comprendre la seva noció de diàleg. El va titular *L'Església en diàleg*. Aquesta obra, que neix en un context teològic i eclesial marcat per la celebració del Concili Vaticà II, és una aproximació a la noció de diàleg des de posicions molt diverses: filosòfiques, teològiques, intraeclesials, extraeclesials... Es proposa investigar l'arrel i el sentit del diàleg. Les seves tesis són, encara avui, vàlides per a comprendre tota la seva obra i la seva vida com a professor. Són el mirall més diàfan d'una vida coherent tant a nivell teòric com a nivell pràctic. Les seves tesis són, a més a més, un bon model de referència per a iniciar-se en allò que Heidegger anomena el *Gedankengang*, el camí del pensar.

Així expressa ell mateix la seva noció de diàleg: «El diàleg és quelcom més que una paraula de moda. En aquesta paraula s'amaga una gran realitat. S'amaga, fins i tot, en certa manera, tot el misteri de

l'home. "*Seitdem wir ein Dialog sind*", va escriure un dia el poeta alemany Hölderlin. El poeta, amb la seva clarividència de cec, ha vist i ha expressat el que l'home és: un diàleg. Per això, no diu que els homes 'portem' o 'realitzem' un diàleg, sinó que som 'diàleg'...»¹

Tal com es desprèn de les seves paraules, el diàleg no és una funció de la persona humana, ni una capacitat inherent a ella, sinó que és el tret definitori de l'home, és a dir, allò que el caracteritza com a tal. És un diàleg amb l'altre que hi ha dins d'un mateix i un diàleg amb l'altre que roman fora i vetlla amb la seva presència. Kierkegaard ho diu amb un to marcadament existencial: «l'home és un debat». Deixant de banda les guspises d'angoixa que desprèn una afirmació com aquesta, l'home és, segons Colomer, un ésser obert a la veritat, un amant de la saviesa, un *philo-sophos* que s'apropa a la veritat en un *dia-logos* que creix asimptòticament, però que mai no culmina de forma total.

Així ho escriu el mateix: «Tan sols, a partir d'aquest diàleg amb l'altre, és capaç l'home d'arribar a ser ell mateix i de realitzar autènticament la seva pròpia existència. La filosofia, ben entesa, no és altra cosa que la realització reflexa i, després, l'expressió conceptual i sistemàtica d'aquest diàleg, que constitueix la mateixa existència de l'home. Aquest seria, doncs, el sentit més profund de diàleg: quelcom que coincideix, en definitiva, amb el mateix ésser de l'home.»²

Colomer relaciona, en aquest text, el concepte de filosofia i la noció de diàleg. La filosofia és, en certa manera, filla del diàleg, del reconeixement de l'altre, de la recerca conjunta de la veritat. Els diàlegs platònics són l'expressió més elevada d'aquest diàleg previ que mou els homes a filosofar i a pensar. La filosofia occidental des dels seus orígens socràtics va associada a l'acte de dialogar, de discutir i de debatre. Tenint en compte això, no és estrany que en la seva empresa d'historiador s'esforci per reproduir i reflectir aquest diàleg perenne que va lligat a la mateixa essència del filosofar. Negligir-lo o obviar-lo fóra traïr la mateixa essència de la filosofia.

Diu el nostre professor: «La filosofia d'Occident ha nascut d'aquest diàleg: Sòcrates és el seu inventor i Plató el seu realitzador. No és ni molt menys accidental, sinó enormement significatiu, el conegut fet que Plató no escrivís monòlegs, sinó diàlegs. I des de Plató, el pensament filosòfic no ha deixat de dialogar. I avui continua dialogant quan és autèntic pensament, perquè la veritat no és mai exclusivament meva o

---

1. E. COLOMER, *L'església en diàleg*, Barcelona, Nova Terra, 1967, pp. 17- 18.

2. *L'església* 18.

de l'altre, sinó una mica de tots... Només Déu és *sophos*, el savi per excel·lència; nosaltres, els homes som tan sols, humilment, *philosophoi*, amants i buscadors de la saviesa i de la veritat en si mateixes tal com Déu posseeix.»³

El pensament autèntic és el pensament que brolla del diàleg, és el precipitat mental del debat, de la discussió i el xoc de posicions diverses. La humilitat és inherent a l'exercici de filosofar i al mateix filòsof. En aquest sentit, Colomer és un exemple emblemàtic. La seva aproximació als cimalls del pensament occidental és humil, farcida d'una cautela pròpia del més savi i del més expert. Evita els judicis ràpids i instintius, buida els prejudicis històrics que pesen sobre una figura i tracta de veure-la cara a cara, amb naturalitat, amb frescor intel·lectual. És l'artífex de l'autèntic diàleg filosòfic. Però, en què consisteix aquesta autenticitat?

Així ho explica ell mateix: «L'autèntic diàleg de la veritat parteix del convenciment sincer de la meua veritat, però exigeix tanmateix l'esforç heroic per a col·locar-me en el punt de vista de l'interlocutor i, així, fecundar la meua veritat en la part de veritat que hi ha o pot haver-hi en l'altre. Es tracta de realitzar les paraules de Lacordaire: "No busco refutar el meu adversari, retraient-li els seus errors, sinó apropar-me amb ell a una veritat més alta." Per això, en el fons de tot autèntic diàleg s'ha d'amagar una resta de simpatia i d'amor. On no hi ha amor entre els homes, no hi ha comprensió. On no hi ha comprensió, no hi ha diàleg.»⁴

El concepte de diàleg que proposa Colomer no exclou les conviccions fortes, sinó que les pressuposa. El diàleg parteix sempre de l'existència de dues persones amb una pròpia configuració del món i de la realitat. Ara bé, només hi ha diàleg quan aquestes dues persones se saben finites i limitades. Aleshores és quan descobreixen que l'altre pot il·luminar una parcel·la de veritat desconeguda i verge a la seva petjada. Aquest diàleg autèntic és un diàleg que neix de l'amistat entre els homes, de la cordialitat i té, com a terme final, l'entesa. Tal com diu Colomer, sense amor, no en el sentit eròtic, sinó de '*philia*' no hi ha comprensió, i sense comprensió no hi ha possible diàleg.

6. La lliçó històrica

Tota la seva obra escrita és un exemple evident d'aquest diàleg

3. *L'església* 19.

4. *L'església* 22.

autèntic i amical. Dialoga amb autors molt allunyats de les seves perspectives filosòfiques: autors agnòstics, ateus, materialistes, deterministes, positivistes... D'entrada, mostra una receptivitat i una atenció envejables. No té el neguit del professor jove que ha de refutar ràpidament les tesis dels seus adversaris, ni tampoc tracta de cercar una dreuera que li permeti d'evitar-se interrogants més grans. La seva honestedat en l'estudi és inqüestionable. Analitza amb profunditat les seves obres, consulta les edicions crítiques, la literatura especialitzada i posteriorment fa la seva síntesi personal. Un exemple d'aquest enfoc és el seu estudi sobre la teologia radical dels anys seixanta.

En el pròleg del llibre, ens explica la seva metodologia i l'abast de la seva obra. Es proposa un diàleg serè amb aquest corrent teològic de la mort de Déu. Diu així: «Enllaçat íntimament amb aquesta exposició històrica, he esbossat també un diàleg teològic. En aquest diàleg, com és natural, no solament s'escolta l'interlocutor, sinó que també se li fan preguntes, s'està d'acord amb les seves respostes o se'n dissenteix. Un diàleg com aquest, on es troba en joc el nucli central de la fe cristiana no seria honest que fos abordat sense una sinceritat absoluta i total, una sinceritat que malda per associar el respecte per la persona i l'actitud teològica de l'interlocutor amb la lleialtat envers allò que un mateix, com a membre de la comunitat de fe que és l'Església, té per veritat revelada.»⁵

L'honestedat intel·lectual i la coherència interior són els eixos vertebradors del diàleg filosòfic i teològic. No amaga el rostre darrere l'ambigüitat o darrere l'erudició, sinó que explicita la seva postura, el seu lloc de discussió, sense complexos i sense ampul·lositats. El diàleg cal que respecti la persona humana, la seva dignitat i el seu pensament, però respectar-lo no vol dir compartir les mateixes tesis, sinó valorar-lo i reconèixer-lo com una actitud. Es disposa a estudiar els autors amb lleialtat al propi pensament i fidel a la seva fe en Déu.

Colomer defuig sempre de l'ambigüitat d'alguns historiadors i de l'actitud intel·lectualment tèrbola d'alguns filòsofs. En el pròleg citat afegeix: «Aquest treball no pertany a aquell tipus d'exposicions històriques, amables i innòcues, on l'autor amaga el seu veritable rostre intel·lectual darrere el rostre dels personatges que estudia. Es tracta més aviat de quelcom ben diferent: d'unes línies escrites amb respecte i comprensió envers els protagonistes d'una aventura teològica nova i audaç...»⁶

---

5. E. COLOMER, *Déu, viu o mort?*, Barcelona, Nova Terra, 1970, p. 9.

6. *Déu* 9.

Aquesta actitud equilibrada que compagina respecte i distanciament personal és difícil d'assolir. L'experiència ens mostra que l'historiador de la filosofia cau molt sovint en un dels dos extrems: o bé critica ferotgement determinats pensadors o bé queda absorbit sota el seu entusiasme. Sap trobar el terme mig en la valoració i en l'estudi dels autors. Aquest fet és prou palès si tenim en compte que els seus llibres d'història de la filosofia són llegits, estudiats i citats per intel·lectuals i professors que parteixen de posicions filosòfiques molt allunyades de les seves.

En la investigació històrica, Colomer és prou conscient que la neutralitat, l'objectivitat pura no és possible a cap historiador. Cada historiador s'apropa a l'immens llegat de la filosofia occidental des del seu prisma personal, des del seu *Lebenswelt*, com diria Husserl, o bé des del seu món de creences i d'idees, com diria Ortega y Gasset. La visió de la història queda segellada per la pròpia mirada. Això no vol dir, però, que fer història de la filosofia sigui una empresa absolutament subjectiva i personal. Hi ha criteris de treball i de metodologia universalment vàlids, però la manera d'emprar-los i de fer-los patents és pròpia de cada historiador.

En aquest sentit, les paraules de Colomer en el pròleg de la seva monumental obra *El pensamiento alemán de Kant a Heidegger* (3 volums) són especialment significatives: «No existe una historia neutral, al menos en el ámbito de la historia del espíritu. Si el filósofo, a diferencia del científico, se sitúa frente a su objeto en la actitud de actor y no sólo de espectador, si una pregunta verdaderamente filosófica es aquella en la que se halla desde siempre incluido el mismo preguntante, no sería razonable exigir de una obra histórico-filosófica una imposible neutralidad. Naturalmente tampoco se trata de lanzarse en brazos de un partidismo sectario que mide a todo otro tipo de pensamiento con el propio rasero y se hace así ciego a lo que hay de progreso, de auténtica novedad, en la historia de las ideas. En cualquier caso el autor de esta historia no ha pretendido ser neutral, tampoco sectario o partidista, pero sí comprometido con una determinada concepción de la verdad y del quehacer filosófico como quehacer inevitablemente meta-físico que, por no ser hoy, en nuestro escéptico o cansado mundo intelectual, lo que se llama moneda corriente, constituya acaso una interesante novedad.»⁷

En aquest cas, Colomer torna a expressar les seves línies de fons,

---

7. E. COLOMER, *El pensamiento alemán de Kant a Heidegger*, vol. I, Barcelona, Herder, 1986, p. 11.

el *Hintergrund* filosòfic de la seva història de la filosofia, o per dir-ho amb altres paraules, la seva perspectiva intel·lectual. Val la pena de considerar-la, perquè no és una perspectiva massa compartida en el nostre hemisferi cultural. Narra una història de la filosofia accentuant la dimensió metafísica del pensament humà. Diu explícitament que entén el quefer filosòfic com a quefer metafísic. Per tant, ens situem davant d'un historiador que accentuarà aquells aspectes de la història del pensament que es refereixin particularment a qüestions metafísiques, per tant, ontològiques i teològiques.

7. *El rerefons metafísic*

Associar la història de la filosofia a la història de la metafísica no em sembla gens desencertat, sinó més aviat al contrari. Les grans preguntes de la filosofia occidental traspassen el marc físic, el marc social i polític, i enfonsen la seva llavor en el sòl metafísic. La gran filosofia de tots els temps s'ha caracteritzat pel seu nervi metafísic i per la profunditat dels seus interrogants. Plató, Aristòtil, sant Tomàs, Kant, Nietzsche i Heidegger aixequen el seu discurs filosòfic a partir de la pregunta metafísica. Sense passar per alt les qüestions epidèrmiques del pensament, s'introdueix en la terra aspra i àrida de la metafísica. Aquesta aproximació vertical i profunda als autors i al seu pensament, permet d'entendre les seves posteriors formulacions en el camp de l'ètica, de la política, del dret, etcètera.

L'aproximació metafísica és, doncs, l'aproximació més universal, més profunda i omniabastant. Permet de comprendre tot el pensament de l'autor i permet d'agermanar tots els grans pensadors sota uns mateixos interrogants: quin sentit té la història?, d'on venim?, cap a on anem?, som lliures?, existeix Déu?, què hi ha darrera la mort?... Són els interrogants de sempre que s'hereten de generació en generació, de cultura en cultura i de poble en poble. Són els interrogants que neguitegen l'home i que li causen allò que Kolakowski anomena *horror metaphysicus*.

Aquesta perspectiva metafísica en la lectura històrica de la filosofia és, doncs, valuosa per la universalitat i l'amplitud de mires que comporta. Ell mateix reconeix que és possible que aquesta perspectiva profunda i substancialista sorprengui en un temps com el nostre marcat per la devaluació del discurs ontològic i per la superació de la metafísica. En aquesta atmosfera, presidida per la mort de Déu (Nietzsche), per la *Verwindung* de la metafísica (Heidegger) i l'adveniment inesperat

del *pensiero debole* (Vattimo), la història de la filosofia de Colomer és un contrapunt interessant i digne de considerar.

8. *La pregunta teològica*

Aquest enfoc metafísic de la història de la filosofia comporta, com és obvi, una atenció minuciosa al tema de Déu i als diferents tractaments que ha rebut la qüestió teològica en el llarg camí de la filosofia occidental. La pregunta per l'existència de Déu, per la seva natura i pels seus atributs és una d'aquelles preguntes perennes en el teixit del pensament humà. Kant deia que era un dels inevitables deures de la raó pura (*unvermeidliche Aufgabe der reinen Vernunft*). Colomer dedica una especial atenció a investigar les diferents aproximacions al problema de Déu. M'atreviria a dir que, de tots els interrogants metafísics que investiga, la pregunta per Déu ocupa gran part de la seva reflexió. La seva mirada històrica és, doncs, una mirada metafísica i teològica.

Colomer justifica, però, aquesta atenció al problema de Déu. El primer motiu és el més insubstancial. Bona part de la seva docència ha estat exercida en Facultats eclesiàstiques o teològiques. Aquesta peculiaritat i el perfil del destinatari expliquen l'atenció que el professor manté respecte del tema de Déu. Això no obstant, hi ha una raó molt més profunda i convincent. L'expressem amb les seves pròpies paraules: «Cuando uno conoce más de cerca esa gran etapa del pensamiento (de Kant a Heidegger), tanto más se percata del importante papel que en su origen y desarrollo tuvo la Teología. Nietzsche no se engañaba al señalar, aunque fuera en son de burla, que por las venas de la filosofía corría sangre teológica. Él mismo no fue ninguna excepción...»⁸ I afegeix: «Según una conocida distinción de Ortega, las ideas se tienen, pero en las creencias se está. Ahora bien, el horizonte de creencias del hombre europeo ha sido determinado decisivamente por el cristianismo. Por ello, entre nosotros, se han dado en mayor o menor medida filosofías cristianas o anticristianas, teológicas o antiteológicas... El mismo ateísmo humanista del siglo XIX, el ateísmo de Feuerbach, Marx o Nietzsche, en su tremenda radicalidad, es algo que sólo podía aparecer en un mundo marcado por el cristianismo.»⁹

8. *El pensamiento I* 11.

9. *El pensamiento I* 11-12.

En efecte, el pensament occidental, des del segle I fins a l'actualitat, neix i creix en el subsòl de la tradició judeocristiana. Aquest fet marca decisivament el tarannà teològic i metafísic de la filosofia. Resulta impossible d'entendre els pensadors ateus del segle de la sospita sense tenir en compte aquest rerefons judeocristià. Fins i tot l'autor més allunyat i visceralment enfrontat a la tradició judeocristiana, és hereu d'aquesta tradició encara que sigui de manera reaccionària. La mateixa idea l'expressa en un text molt recent: «Ho vulguem o no, la nostra cultura és històricament un humanisme religiosament fonamentat, d'arrels cristianes, on el moment humanista guarda la religió de les seves temptacions totalitàries i irracionals i el moment religiós guarda l'humanisme de cloure's sobre ell mateix en l'autosatisfacció i en la ceguesa, enfront de les forces de violència i mort que hi ha en l'home.»¹⁰

Des d'aquest punt de vista, l'orientació metafísica i teològica de la història de la filosofia del professor Colomer està del tot justificada i és coherent amb el llegat més profund de la nostra mateixa tradició cultural.

La preocupació per Déu, però, no es una preocupació merament històrica, sinó una preocupació personal i específica del professor Colomer. La seva aproximació a l'interrogant sobre Déu no és mera curiositat, sinó que parteix d'una preocupació arrelada en el més profund del seu esperit. La raonabilitat de l'existència de Déu, la possibilitat del discurs racional sobre Déu i el seu estatut són qüestions claus en el pensament del mateix Colomer. La seva insistència l'ha portat a investigar la teologia de filòsofs molt allunyats temporalment i conceptualment: Ramon Llull, Nicolau de Cusa, Teilhard de Chardin, Kant, Hegel, Fichte, Schelling, Marx, Heidegger... La qüestió sobre Déu és connatural en el pensar de Colomer.

En molts dels textos publicats per Colomer queda palesa la seva fe cristiana en Déu i la seva raonabilitat. Déu és, per sobre de tot, Misteri. Explicant el contingut de la Dialèctica Transcendental de la Crítica de la raó pura de Kant, Colomer diu que no podem assolir un domini sobre Déu, com el podem assolir respecte de qualsevol altre objecte. I afegeix textualment: «Dios es misterioso. Y toda filosofía auténtica debería tener conciencia de este misterio. La razón se ve obligada a afirmar a Dios para huir del absurdo de una existencia sin fundamento, pero al hacerlo, se encuentra de bruces con el misterio. La claridad de Dios es cegadora. El fundamento parece convertirse en abismo. Y así

---

10. AA. VV., *Desafiaments culturals dels anys 90*, Barcelona, Cruïlla, p. 149

la misma razón que acaba de afirmar: “Dios es” se da cuenta de que, para que su afirmación sea verdadera, debe hacerla seguir de la negación: “Dios no es como son las cosas de este mundo.” La primera afirmación no queda destruída por esta negación, por sí limitada. La consecuencia es que no podemos alcanzar un dominio sobre Dios como sobre un objeto conocido. Su realidad infinita nos desborda.»¹¹

L'aproximació a Déu ve impulsada per la fe, per la confiança i per l'amor. La raó pot oferir camins de raonabilitat, pot descriure aquests viaductes que porten a l'afirmació de Déu. Al llarg de la seva obra Colomer pretén llençar un pont de diàleg entre el que Pascal anomena el Déu dels filòsofs i el Déu de Jesucrist. Per tal de realitzar aquesta aproximació, ha anat resseguint fil per randa les pistes desacostumades i a voltes foraviades a través de les quals els grans pensadors de la modernitat, el segon Fichte, el darrer Schelling i àdhuc Hegel s'obren camí vers l'Absolut. L'altre camí per a assolir aquesta mútua aproximació ha estat desmititzant els desmititzadors, és a dir, mostrant que l'ateisme antropològic dels «filòsofs de la sospita», Feuerbach, Marx i Nietzsche, en fer de l'home el *primum ontologicum* de la comprensió de la realitat, recauen d'una manera o altre en el mite.

Segons l'historiador, l'Absolut de la filosofia no és encara el Déu de la fe, però el Déu de la fe sí que es pot definir també a partir de l'Absolut de la filosofia. Des d'aquest punt de vista, considera crucial l'assumpció cristiana del *logos* grec. El Déu dels filòsofs serà per als pensadors cristians de l'Antigor i de l'Edat Mitjana la cara racional del Déu infinitament més gran en qui creuen. Colomer veu en Plató la preparació d'aquest camí, atès que el pensador grec subratlla alhora la *necessitat* racional d'afirmar l'Absolut i la *transcendència* d'aquest respecte al mateix pensament que l'afirma.

A partir de la Il·lustració, però, aquesta síntesi entre l'Absolut de la filosofia i el Déu revelat es fa més difícil, perquè, segons Colomer, el Déu dels filòsofs perd la seva vinculació i la seva referència al Déu bíblic. Aleshores, l'Absolut perd els lligams que l'unien a la tradició religiosa i esdevé una idea de la raó, mancada de força vital, o bé es converteix en un ídol que rivalitza amb el Déu de la fe.

Tot plegat posa de manifest que per a Colomer existeix un lligam entre la raó filosòfica que s'acosta a Déu i l'experiència religiosa. L'una s'acosta a Déu com a Fonament últim, com a Causa primera de l'univers,

---

11. COLOMER, *El pensamiento* I 181.

com a Sentit darrer de la història humana. L'altra, s'acosta a Déu des de l'experiència de la fe, des de l'experiència vital i íntima del creient. El Misteri de Déu transcendeix qualsevol formulació humana que poguem fer des d'una o altra via.

En la seva reflexió teològica, Colomer s'ha caracteritzat sempre per criticar l'ús i l'abús que alguns teòlegs contemporanis fan de la cèlebre dita de Kierkegaard, segons el qual Déu és el Totalment Altre o la Diferència absoluta. Ho expressa el pseudònim Climacus en els *Fragments Filosòfics* (1844), tot dient que Déu és l'Alteritat Sublim, l'incognoscible, l'indescriptible, l'impensable. És la Diferència Absoluta (*det Absolute Forkel*). Barth, el pare de la Teologia dialèctica, inspirat en aquesta sentència de Kierkegaard, es referirà a Déu com el Totalment Altre (*Ganz Anderes*).

Segons Colomer, la frase de Kierkegaard s'ha d'entendre dins el seu context filosòfic, fortament influït per la dialèctica hegeliana i la dissolució del Misteri de Déu a través de la *Vernunft* discursiva. El pensador danès reacciona davant la reducció racionalista del misteri de Déu i per això proclama a viva veu el rostre misteriós i diferent de Déu. No obstant això, no considera oportú extrapolar aquesta afirmació a tota la teologia i a tot plantejament teològic, perquè faria impossible la raonabilitat de la fe i la reflexió filosòfica que s'aproxima al misteri inescotable de Déu.

Davant del perill de sucumbir a la irracionalitat, Colomer tractarà de cercar en els pensadors antics i contemporanis camins o pistes racionals en l'afirmació creient de Déu.

En un dels seus últims textos expressa aquesta raonabilitat de la fe. «La fe cristiana en Déu té la seva pròpia racionalitat. La fe es mostra raonable en la mesura en què esdevé capaç de donar raó de la nostra existència en el món, com una existència regalada per Déu i, per això mateix, malgrat tot, plena de sentit. El veritable duel no es juga avui tant entre la raó i la fe, com entre la clausura en la immanència i l'obertura a la transcendència o, si es vol, entre l'esperit religiós i l'esperit laic. Cal dir, però, en aquest sentit, que el dogmatisme i la manca de racionalitat crítica es troben malauradament, gairebé en proporcions similars, del cantó dels "religiosos" i dels "laics".»¹²

---

12. AA. VV., *Desafiaments* 149.

9. De l'absència a la nostàlgia de Déu

Colomer es mostra, en alguns textos, preocupat per l'oblit de Déu en la cultura actual, o dit d'una altra manera, per l'amnèsia teològica del nostre pensament contemporani. Ha investigat, en profunditat, les causes d'aquesta absència, el procés de secularització, les implicacions de la mort de Déu i la desfeta de la Modernitat. Tot i que les seves obres són pròpiament històriques i descriptives, dedica algunes pàgines aïllades del seu *corpus* a interpretar des de la seva privilegiada parcel·la d'historiador, el pensament actual, els seus reptes i desafiaments.

Per tal d'aproximar-nos a la seva hermenèutica del present, transcrivim dos textos publicats fa més de vint-i-cinc anys. Malgrat la llunyania cronològica que ens separa d'aquestes línies, descobrirem com les tesis de fons i la seva preocupació per l'absència de Déu són del tot actuals a les darreries del segle XX.

Els dos textos s'escriuen sota la influència de la teologia radical. Diu el primer: «En aquest aspecte el meu punt de vista personal és el següent. Segurament avui dia s'han enderrocat molts ídols que els homes, ingènument, havíem identificat amb Déu. És possible també que avui dia s'interposin tantes coses entre Déu i l'home, que ens sigui especialment difícil descobrir la seva presència. Fins i tot és possible que no tinguem a l'abast el nou mot que l'home d'avui necessita per a designar aquesta Realitat última que el transcendeix i l'embolcalla. Malgrat tot, teològicament i cristianament, és encara veritat que l'home es defineix des de Déu i no des d'ell mateix, com una persona cridada per Ell i constituïda intrínsecament per aquesta crida.»¹³

En aquest primer text es fa eco de la mort de Déu i de les seves conseqüències. Gràcies a aquesta mort filosòfica de Déu, els creients han purificat el seu concepte de Déu, han cremat moltes imatges manipulades de Déu i molts ídols que pretenien substituir el Déu viu. Aquesta dimensió catàrtica de la mort de Déu és positiva, perquè neteja els ulls i ensorra les caricatures de Déu. D'altra banda, el text posa de manifest la dificultat d'experimentar avui aquesta presència de Déu. Sembla que el món i l'home s'han tornat opacs a Déu. Aquesta opacitat detectada fa un quart de segle, sembla haver crescut en proporcions a la darrera dècada dels anys noranta. Hi ha un munt de coses que s'interposen en la comunicació directa i transparent del Déu revelat a l'home finit.

---

13. COLOMER, *Déu* 10.

Entre els molts obstacles que hi ha, cita els següents: la tècnica, l'autosuficiència de l'home contemporani, la banalització de la vida humana, els interessos materials... Tot i que el diagnòstic no és massa encoratjador, aprofita l'avinentesa per a fer una prospectiva.

Així ho expressa el segon text: «Avui vivim en una espècie d'em-briaguesa tècnica. El progrés increïble de la societat actual, amb tots els seus al·licients i temptacions, fa perdre a l'home per un temps el gust de la religió, però no la potència religiosa. Passat el primer atordiment, un cop l'home hagi après a dominar la tècnica enlloc de ser dominat per ella, la seva indignència metafísica i religiosa tornarà a manifestarse amb tot el seu vigor. En qualsevol cas, quan aquest home, ebri de tanta tècnica, es trobi amb els problemes més decisius de l'existència: el dolor, la culpa, la mort, la necessitat d'amor, d'entrega i d'adoració, tindrà consciència de què la tècnica no "salva" i el seu ateisme de la indiferència estarà en camí de ser superat per una nova i més personal creença.»¹⁴

Aquesta prospectiva, formulada fa gairebé tres dècades, sembla que avui s'està realitzant. L'home ja ha descobert que la tècnica no salva i que la ciència no té resposta a tots els interrogants de la consciència. L'home ja ha descobert que l'ús instrumental de la raó porta a greus distorsions i desequilibris socials, polítics, ecològics, ètics i morals. L'home està descobrint que la seva plenitud no està en els béns de consum, ni en les coses... Aflora una certa nostàlgia de Déu, una nostàlgia tímida, ingènua i infantil. La indignència metafísica i religiosa de l'home ja es torna a manifestar. L'època de l'autosuficiència racional i de l'embraguesa tecnològica ja ha conclòs. La pregunta sobre Déu i pel sentit torna a aparèixer en la consciència humana. Colomer no es va equivocar en la seva prospectiva... Després de l'eufòria cientista i hedonista, la pregunta metafísica torna a fer acte de presència en la cultura finisecular. Encara es tracta d'una presència subtil, tènue i intermitent, però el pensament ja ha efectuat el punt d'inflexió i la pregunta sobre Déu i pel sentit ja es perfila en l'horitzó del segle XXI.

Davant d'aquesta perspectiva, exhorta els pensadors creients a elaborar un pensament sense complexos, sense ambivalències, amb una clara identitat oberta al diàleg i al bé de la comunitat. Insisteix en la necessitat de reconstruir un pensament d'inspiració cristiana, dialogant amb la Modernitat i obert a la transcendència. Diu: «Ja és hora que el

---

14. COLOMER, *L'església* 123.

pensament cristià de casa nostra s'alliberi del complex d'inferioritat que el paralitza i assumeixi amb coratge i lucidesa el gran repte del nostre temps: salvar de l'autodestrucció, relligant-lo amb la Transcendència, el llegat humanista i il·lustrat de la nostra cultura, bo i fent palesa ensems la força il·luminadora de la fe cristiana en Déu.»¹⁵

Francesc TORRALBA ROSELLÓ
Professor de la Facultat de Filosofia
de la Universitat Ramon Llull
Verge de la Mercè 77, 6è. 2a.
E-08330 PREMIÀ DE MAR (Barcelona)

---

15. AA. VV., *Desafiaments* 149.